

Ahmet Hâşim'in Şiirlerinde Tema

DOÇ. DR. GÜLTEN BULDUKER*

Öz

Eserlerini ağırlıklı olarak bir veya birden fazla tema etrafında kaleme alan sanatkârların, dar bir sanat evreni olduğu söylene de hüküm vermekte acele etmemek gerekir. Çünkü sanatkârın bütün eserleri ya da herhangi bir türde verdiği eserleri incelendiğinde benzer düşüncelerin, duyguların çok zengin imgelem ve çağrışım gücüyle aktarıldığı görülebilir. Tıpkı modern Türk şiirinin kurucu şairlerinden biri olan Ahmet Hâşim'in şiirlerinde olduğu gibi. İlk bakışta dar görünen Ahmet Hâşim'in şiir dünyası, musiki ve renkli betimlemelerle genişler.

Ahmet Hâşim'in şiir evreninin dar olması, onun toplumsal konulara şiirinin kapılarını kapatmış olmasıyla doğrudan ilgilidir. O, has şiirin prensipleri doğrultusunda bireysel duygu ve heyecanlarını dile getirmiştir; bütün şiirlerini, tek tema veya temel bir güç ekseninde kurgulamıştır. Bu özelliğinden dolayı onun şiirleri, Jean-Paul Weber'in "mono-thematique" (tek tema) ve Leo Spitzer'in "etymon spirtuel" (temel, güç) adını verdiği tema inceleme yöntemleri ışığında okunabilir. Bu yöntemler, bir yazarın/şairin eserlerinde ağırlıklı olarak bir veya birkaç tema etrafında dönüp durduğunu dile getirir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sözünü ettiği *mythe personnel* (*personel mit*) düşüncesi de şairlerin bir veya birkaç tema etrafında hareket ettikleri kabulüne dayanır. Denilebilir ki her iki yaklaşımda da önemli olan her temanın çok farklı görünüşte edebî eserde kendini açığa vurabilmesidir.

Çalışma Ahmet Hâşim'in şiirlerini, hangi asli tema üzerine kurduğu ve bunun ekseninde de hangi yan temaların hareket ettiği tespitine dayanmaktadır. Buradan hareketle şairin şiirlerinin merkezinde "realiteden hatıralara ve hayallere kaçış" temi olduğu ve bunun etrafında da daha çok ümitsizlik çağrıştıran duyguların yer aldığı tespit edilmiştir. İncelen her bir şiirin duygu dokusunun bir diğerini çoğu kez bütünlediği ve merkezi tema etrafında döndüğü görülmüştür. Bu baskın duyguları birbirinden koparmak pek mümkün olmasa da bu çalışmada, şairin iç dünyasını yansıtabilmek adına bunlar, birkaç alt başlık altında değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Ahmet Hâşim, hayal, gerçek, hatıra, kaçış, aşk, yalnızlık

THEMES IN AHMET HÂŞİM'S POETRY

Abstract

Although it is said that the artists who write their works mainly around one or more themes have a narrow artistic universe, we should not rush to judgement. Because when all the works of the artist or their works in any genre are examined, it can be seen that similar thoughts and feelings are conveyed with a very rich power of imagination and association. Just like in the poems of Ahmet

*Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gbulduke@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4360-5432

Hâşim, who is one of the founding poets of Turkish poetry. Hâşim's poetic world, which may seem narrow at first glance, expands with music and colorful descriptions.

The narrowness of Hâşim's poetic universe is directly related to the fact that he closed the doors of his poetry to social issues. He expressed his individual emotions and excitement in line with the principles of lyric poetry, and constructed all his poems around a single theme or a central force. Due to this characteristic, his poems can be interpreted in light of the theme analysis methods named "mono-thématique" (single theme) by Jean-Paul Weber and "étymon spiritual" (fundamental force) by Leo Spitzer. These methods articulate that a writer/poet predominantly revolves around one or a few themes in their works. The concept of "mythe personnel" (personal myth) mentioned by Ahmet Hamdi Tanpınar is also based on the assumption that poets revolve around one or a few themes. It can be said that what matters in both approaches is the ability of each theme to manifest itself in very different-looking literary works.

The study is based on determining the main theme on which Ahmet Hâşim built his poems and which side themes move around this. Based on this, it has been determined that the theme of "escape from reality to memories and dreams" is at the center of the poet's poems, and around this there are emotions that evoke hopelessness. It has been observed that the emotional texture of each poem examined often complements each other and revolves around the central theme. Although it is not possible to separate these dominant emotions from each other, in this study they are evaluated under several subheadings in order to reflect the inner world of the poet.

Keywords: Ahmet Hâşim, imagination, reality, memory, escape, love, loneliness

GİRİŞ: AHMET HÂŞİM'İN MODERN TÜRK ŞİİRİNDEKİ YERİ VE ETKİLENDİĞİ ŞAİRLER

Ahmet Hâşim (1885-1933), yeni Türk şiirinin olgunlaşma aşamasında ismini duyuran bir şairdir. Kendisinden önce gelen neslin Avrupaî şiiri kurmak için açtığı yolda yürüyerek onların ulaşamadığı estetik zirveye çıkmayı başarmıştır. Öncekilerin eserleri, ilk örnek olmaları bakımından birtakım kusurlara sahiptir; ama aralarında iyi olan şiirler de vardır. Mesela Tefik Fikret'in "Yağmur",

Ahmet Haşim

"Seninle", "Sen Olmasan", "İlel-ebed", "Bir Ömr-i Muhayyel"... gibi şiirlerinde içerik ve biçimin kaynaşmasına bağlı bir estetik pırıltı görülür. Cenap Şahabettin'in ise şiir dili biraz kusurludur. Ağır tamlamalar, henüz acemice ifade bulan imajlar ve uzun tasvirler, okuru, şiirinden uzaklaştırır. Ancak Cenap Şahabettin, Avrupaî mânada duygu ve hayal güzelliği ortaya koyarak yeni Türk şiirinde bir aşama kaydeder. Hiç şüphesiz ki o, "Elhan-ı Şitâ" ile estetik bir başarıya ulaşmıştır. Yenilik yolundaki bu başarı, Ahmet Hâşim'in şiirleriyle taçlanmıştır. Eskilerin bir mısra-ı berceste yazanı, şair kabul ettiği düşünülürse sadece "Merdiven", "Bir Günün Sonunda Arzu", "Havuz",

“Ölmek”, “O Belde”, “Yolar”, “Zulmet” gibi şiirleriyle bile Ahmet Hâşim’i gerçek manada bir şair kabul etmek gerekecektir. Onun edebiyat tarihindeki yerini, Ahmet Hamdi Tanpınar, şöyle tayin eder:

“Biz, ilk def’a olarak Ahmet Hâşim ile Avrupalı mânasında ve beşerî nispette büyük şâiri tanıdık; şiirin arkasında büyük bir estetik ve nizam âleminin mevcudiyetindeki zarureti öğrendik. Sanatla hayatın arasındaki münasebetin derecesini tayin eden, şiiri bin bir temayüllü hayatın önünde anlaşılmaz bir dil ve acaip bir şarlatan vakarıyla vaazlar veren bir hatip gülünçlüğünden kurtarıp, onu ruhumuzla baş başa kaldığımız pek az anların lezzeti yapan da odur.” (1992, s. 284)

Ahmet Hâşim, lise yıllarında Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin’in bütün şiirlerini ve Fransız şairlerini okumuştur. Onun bu şairlerden etkilendiği bir gerçektir. Ancak önemli olan bu etkilenmenin bir esinlenme düzeyinde kalması ve taklit seviyesine dönüşmemesidir.

Yaşar Nabi’nin belirttiğine göre Ahmet Hâşim, ilk şiirlerinde Tevfik Fikret’in etkisinde kalsa da, şahsiyetini bulduğu zaman, onun tarzından nefret etmeye başlar; çünkü bu, nutuk söyler gibi haykıran, bir şeyler iddia ve ispat etmeye çalışan, mantık yürüten, dertler teşhir eden, hendesi bir açıklığa erişmiş, konuşmalı manzumeler onu yorar. O, “Belâgata nerede rastlarsan boğazına sarıl” diyen Verlain gibi düşündüğünden, onun hayali, Verlaine’deki vuzuhu bile fazla bulacak kadar, sisli, puslu, fantastik âlemlerin renk ve ışık cümbüşü içinde yüzer. Yakın devrin Fransız şairlerini takip ettiğinden dolayı vuzuhu sevmediği için klâsiklerden hoşlanmaz; ruhu heyecan fırtınalarına kapalı olduğundan romantiklerin ikilemine de girmez. Plâstik sanatlarda usta bir münekkit olan Baudelair’in muhayyel ülkeler çizerek boyamakta eriştiği kudrete hayran olsa bile onun yırtıcı ihtiraslar içinde kıvranan aşırıya kaçan zevklerine yabancıdır. Şiirin kelimelerle ayrı bir musiki yaratmak sanatı olduğunda Abbé Bremond’un kanaatini paylaşmakla beraber manadan kaçma gayretinde Mallarmé’yi fazla aşırı bulur; Rimbaud’un kâfi derecede zevkine varamaz, değerce onlardan hayli aşağı bir şair olan Renier’yi hepsinden çok sever ve beğenir. (Yaşar Nabi, 1952, s. 7)

Fransız şairlerine bağlılığı daha güçlü olmakla birlikte Ahmet Hâşim’in etkilendiği bir diğer şair de Şeyh Galib’dir. Beşir Ayvazoğlu, *Ömrüm Benim Bir Ateşti* başlıklı kitabında, Ahmet Hâşim’in Şeyh Galib’den derin bir biçimde etkilendiği görüşünü paylaşan bazı araştırmacılardan söz eder. Bunlardan Feyyaz Sacit Ülkü, “Ahmet Hâşim Hayallerini Kimlerden Aldı?” (1941, C XVII, S. 97) başlıklı makalesinde, Şeyh Galib, Cenap Şahabettin ve Ahmet Hâşim’in şiirlerindeki ortak imajları göstermiştir. (1941, s. 17-24) Zahir Güvemli ise Ahmet Hâşim’in yerli kaynakları arasında Şeyh Galib’in önemli bir yeri olduğu düşüncesindedir; iki şair aynı ifade mekanizmasında birleşmişlerdir, fakat bunun doğrudan bir etkilenme olduğu söylenemez. Ahmet Hâşim, Galib’in vardığı neticeye, “bir yandan symboliste’leri okuyarak, öbür yandan kendi iç oluşunun etkisiyle varmıştır. (Aktaran Ayvazoğlu, 2012, s. 147) Bu konu uzun bir araştırmayı gerektirdiğinden Ayvazoğlu’nun *Göl Saatleri*’nin *Mukaddime*’sindeki iki dize ile *Hüsn ü Aşk* (b. 709)’ta geçen bir beyit üzerine yaptığı şu yorumu vermekle yetinelim:

“Galib’in âlemi farklıdır; renkler ve şekiller bu dünyaya ait olmakla beraber hayal havuzundan geçirilerek yeni bir terkipte kullanılmış, daha açık bir ifadeyle, bu âleme paralel yeni bir âlem yaratılmıştır. Havuzun gümüş aynasında her dem başka bir âlem görünmektedir:

Âyîne-i sîm-i havza her dem
Tasvir olunurdu başka âlem

Ahmet Hâşim'in Mukaddime'si, eğer tevarüd değilse, Galib'in bu beytindeki düşüncenin yeniden söylenmiş bir biçimidir. Açıkçası, Şeyh Galib, Hâşim'den yaklaşık olarak yüz yıl önce *eşkâl-i hayâtı havz-ı hayâlin sularında* seyretmiştir. İki şair de dış dünyanın şekillerinde, yani realitede fazla oyalanmaz, derhal dalarlar. Fakat Hâşim, Şeyh Galib'i "gayb"ın sınırlarında terk eder." (2012, s. 146)

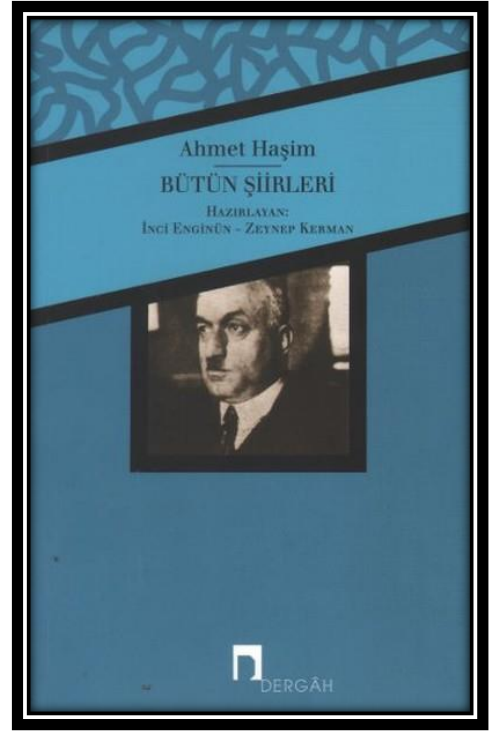
AHMET HÂŞİM'İN ŞİİRLERİNDE TEMA

Edebî eserlerde "tema" ele alınan konunun "öz"ünü teşkil eder. Sanatkârın, anlatmak istediği bir olayı veya anlatmaya değer bulduğu konuyu, kendine özgü bir duyarlılıkla işler. Bu bakımdan öznel bir bakış açısını yansıtır. Bir sanatkârın eser kaleme alma sebebi, temayla doğrudan ilgilidir. Bir eser, konusuyla değil, konunun özel bir biçimde ele alınan temasıyla estetik değer kazanır.

Yine Ayvazoğlu'nun belirttiğine göre bazı araştırmacılar Ahmet Hâşim'in şiir dünyasının dar olduğu konusunda hemfikirdir. Bunlardan Cemil Sena, Ahmet Hâşim'in konularında, sembollerinde, hatta duygu ve düşüncelerinde geniş bir tenevvü, coşkun ve ihâtalı bir felsefe, ideal, daha da kötüsü, insanî ve hissi bir feryat bulunmadığını iddia etmiştir: "O dar bir saha içinde, ruhunun ceza evine girmiş, sadece kişisel mahrumiyet, açlık ve kimsesizliğinin bataklığına gömülmüş olduğu halde, kurtuluşunu ölümden arayan bir muzdariptir. Hâşim, dünya cennetini Dante'nin cehennemi haline getiren ve içinde tek başına yanan bir bahtsızdır." (Aktaran Ayvazoğlu, 2012, s. 25-26)

Ayvazoğlu, Hilmi Yavuz'un da Ahmet Hâşim'in her türlü aşkınlığın karşısında yer aldığına ve "Görünen" in arkasındaki "Görünmeyen" e ulaşma yolunda hiçbir çabasının bulunmadığına işaret ettiğini belirtir ve şöyle devam eder:

"Yavuz, Rilke'nin 'Biz görünmeyenin arlarıyız. Görünenin balını çılınca devşiririz; onun görünmeyenin altın kovanına toplamak için' sözünü ve Abdülhak Şinasi'nin Hâşim hakkında kullandığı 'arı' mecazını hatırlattıktan sonra, Rilke'nin 'arısı'yla Abdülhak Şinasi'nin 'arısı'nın farklı olduğunu belirtir. Yavuz'a göre, Hâşim 'transcendent' olana hiç atıfta bulunmaz, görünen nesnelere belirsizleştirir (ibham); yani nesnelere (eşkâl-i hayat) kendi Tin'ine (geist) döner. 'Nesneler onun için artık göründükleriyle değil, andırdıklarıyla varolurlar.' Hâşim'in anlattığı manada sembolizmde, her şey 'Görünen' ve 'Görünen'in hâfızasında uyandırdıklarıdır. Açıkçası Hâşim, 'şiirin metrislerini daraltmış'tır ve onun şiirinin metrisleri 'akşamlar hüznüldür', 'sonbahar gamlıdır', 'çocuklar yalnızdır' gibi cümleye indirgenebilir. Peki, Hâşim'in şiirini bu daraltılmış metrislere rağmen derinleştiren nedir? Hilmi Yavuz'un cevabı şöyle:

Belki de şiirin yarı yarıya bilinçdışı bir bellek yaşantısına (Benjamin'in 'Erfahrung' dediği) açık bir şiir olmasından.. Hâşim, Prost'u izleyerek söylersek, belki de Türk şiirinde, istençsiz belleği (memoire involontaire) yeniden-üreten tek şairdir." (Aktaran Ayvazoğlu, 2012, s. 26-27)

Ahmet Hâşim'in şiirlerini dikkatle okuyanlar, onun hayal dünyasının ve şiir evrenin çok geniş olmadığını göreceklerdir. Ancak bu olumsuzluğu, çağrışıma dayalı duygu zenginliği ve sesle sağlanan ahenk yani sözün telaffuz kıymeti giderir. Ayrıca kelimelerle çizilen renkli tasvirler de onun şiirine ayrı bir değer katmıştır. Tanpınar'ın belirttiği gibi "Şiirin her türlü yapı fikrinden uzak, müphem ve daha ziyade musikiye yakın olmasını isteyen bu şair, hiçbir zaman tam bir dil zevkine erişemedi, fakat daima büyük bir hayalci kaldı. Daha saf bir Türkçe ile yazdığı, o tek bir hayalin etrafında bir mücevher gibi toplanan küçük manzumelerinde Uzak-Doğu resmini ve hattâ primitif kabile sanatlarını andıran garip bir expressionisme vardır." (1992, s. 111) Tanpınar'a göre Ahmet Hâşim'in eserlerinde "aynı derunî nizamın gittikçe kudretlileşen devamı görülür. Onda hiçbir şey, başka bir şeyi naksetmez, her şey, her şeyi tamamlar. (...) Bir empressioniste resim etüdlerine benzeyen bu şiirlerde Hâşim, eşyadaki gizli mutabakatları yakalayan, tabiatın cevherini sızdıran bir şâirdir." (1992, s. 285) İşte bu özelliğinden dolayı Tanpınar, onun kendinden sonra gelen nesiller için bir "mürşit" olduğunu (1992, s. 284) söyler.

Has şiirde vezin, kafiye ve daha başka unsurlarla kelimelerin seslerini tanzim ederek estetik bir heyecan duyurulabilir. Bununla birlikte Mehmet Kaplan'a göre şiirin sadece ses değil, hayal dünyası da kelimeler arasında kurulan "esrarengiz izdivaçlar"a dayanır. "Hâşim'in bazı eserlerinde olduğu gibi, şiirini sadece sese dayandırsa bile, dilde duygu ve hayal, ses yapısından ayrı olmadığı için, oynadığı esrarlı oyunla muhtevayı da tayin etmiş olur. Şiirde hayallerin çoğu kafiyeden doğar. Şiirlerinde sadece kafiyeden değil, ses oyunlarından da istifade eden Hâşim, onlar vasıtasıyla da orijinal hayaller yaratmıştır." (1999, s. 203) Benzer şekilde Ahmet Hâşim'in şiirinin bazı yönlerinin musiki vasıtasıyla izah edilebileceğini düşünen Tanpınar ise şöyle der: "O, şiiri bir nevi *évocation* lisanı yapmıştı. Şeklin hendeselerini kırıp atmış, kafiyeyle uzak bir ses tedaisi ve bir nevi *tema* tekrarı hâline getirmişti. Hattâ meselâ "Bir Günün Sonunda Arzu" ve "Şafak" gibi bazı manzumelerinde muayyen ses kıymetinin bir nevi 'variation'larını bile bulmak mümkündür." (1992, s. 288)

Ahmet Hâşim'in şiiri, çağrışım gücü ve derunî hislerle örülmesinden dolayı tekrar tekrar yorumlanabilir özelliktedir. Bu da onun şiirlerini, değişik edebiyat yöntemleriyle incelemeyi mümkün kılar. Özellikle modern edebiyat araştırmalarının öncelikle metni dikkate alan yaklaşımından hareket edilebilir. Ancak edebiyat metninin yalnız kendisiyle açıklanamayacağı durumlar da vardır. Bu dar alan, metinden hareket etmek kaydıyla, onun doğru yorumlanmasını sağlayacak her türlü dış unsurun yardımına başvurularak aşılabilir. Ahmet Hâşim'in şiir evreninin dar olması, onun toplumsal konulara şiirin kapılarını kapatmış olmasıyla doğrudan ilgilidir. Çünkü has şiir, şairin bireysel duygu ve heyecanlarını dile getirmeyi prensip edinir. Ahmet Hâşim, bütün şiirlerini, tek tema ekseninde kurgulamıştır. Bu özelliğinden dolayı onun şiirleri, Jean-Paul Weber'in "mono-thematique" (tek tema) ve Leo Spitzer'in "etymon spirtuel (temel, güç) adını verdikleri tema inceleme yöntemleri ışığında incelenebilir.

Jean-Paul Weber, her sanatkârın bir veya birkaç teması olabileceğini, bunların çocukluk hatıralarıyla alâkası bulunduğunu, ancak bu hatıraların yaşamın sonraki dönemlerinde de ortaya çıkabileceğini söyler ve her temanın da çok farklı görünüşte edebî eserde kendini açığa vurabileceğini belirtir. (Aktaran Aktaş, 1996, s. 107) Leo Spitzer ise bir sanatkârın eserlerinde “etymon” adını verdiği, kendi sistemine ait her şeyi yörüngesinde tutan bir güneş sisteminden bahseder. Sanatçının bütün eserleri, bu sistem etrafında döner. Bu sistemin güneşi olan “etymon”, bütün eserlerin ortak temasıdır. (Aktaş, 1996, s. 108) Nasıl ki güneş sistemi bir bütündür; gezegenler de onun etrafında dönerse ve onlardan her biri bütünün özünü kavramamıza yardımcı olursa, benzer şekilde ortak tema da etrafında yer alan yan temalarla bir bütündür. (Aktaş, 1993, s. 146) Bir sanatkârın eserlerinin tamamı, bir ya da birkaç tema etrafında toplanabilir. Estetik değer açısından önemli olan bu temanın bir odak noktası olması ve sayısız görünüşte kendini açığa vurmasıdır. Hâşim’in şiirlerinde “etymon”, “realitenden hatıralara ve hayallere kaçış” olarak açığa çıkar.

1. Realitenden hatıralara ve hayallere kaçış

Edebî eserlerde “kaçış teması”, değişik şekiller arz eder. İçinde yaşadığı çevreye kendini ait hissetmeyen sanatçı, bulunduğu merkezden dışarıya yani tabiata kaçacağı gibi, kendi içine yönelerek hatıralara ve hayallere de sığınabilir. Bu durumun öncelikle zamanla değişen gerçeklik algısıyla ilgisi vardır. Berna Moran’a göre romanslarda dışa dönük mizacının bir gereği olarak mitos kahramanı, “arama arketipi” denilebilecek serüveninin peşinde koşar. Çoğunlukla tipik romans kahramanının amacı, yer altındaki saklı bir hazinedir ve bu hazineyi bekleyen bir ejderha türünden korkunç bir yaratık vardır. Kahraman yer altına iner, ejderha ile çarpışır, hazineyi elde eder ve yurduna döner. Bazen kaçırılan bir kızı da kurtarır. Oysa modern romanlarda bu tür yolculuk, bir iç yolculuğuna dönüşür. Bu, kişinin psikolojik düzeyde kişiliğini aramasıdır. (2003, s. 223) Modern şiirde de benzer bir durum söz konusudur. Modern bir şair olan Ahmet Hâşim, şiirlerinde ağırlıklı olarak iç dünyasını yansıtır. Bu bakımdan onun neredeyse bütün şiirlerinin merkezinde yer alan “realitenden hatıralara ve hayallere kaçış” ortak temi, hareket noktası olarak alındığında, Tanpınar’ın sözünü ettiği “mythe personnel” (personel mit) düşüncesinden de söz etmek gerekir. (Alptekin, 2001, s. 82) Çünkü Selçuk Çıklâ’nın da belirttiği gibi “okurları *personel mite* götüren en önemli ipuçlarından biri şairin iç dünyasında yoğun olarak nelerin yaşandığını ve bunları şairin nasıl aktardığını bilmektir. (2010, s. 368) Tanpınar, bu kavramla sanatkârların bütün eserlerini dikkate alarak, kullandıkları kolektif mitleri tespit ettikten sonra, bireysel bilinçaltının yansıması olan mitsel özellikleri keşfetmeyi ister. Yani her sanatkâra has özel bir miti açığa çıkarmayı hedefler ve bu kavramı, yukarıda sözünü ettiğimiz sanatkârın *ortak tem*’ine yakın anlamda kullanır. Tanpınar’a göre *mythe personnel tem*lerin etrafında teşekkül eder, *tem* (thème) ise bir şairin dünyası demektir. (Alptekin, 2001, s. 92-93) Bu yaklaşım tarzında da Spitzer’in güneş sistemi benzetmesinde olduğu gibi, her bir şiirin teması, *personel mitin* tespitine ulaşmayı sağlar. Yani asıl olan temel güçtür. Ayır ayrı her bir şiir teferruatıdır. Önemli olan her türlü teferruatın birleştiği bu odak noktasıdır.

Şairin içsel bir hayata sahip olması demek, şiirinin merkezinde kendi “ben”inin bulunduğu anlamına gelir. Ahmet Hâşim’in şiirlerinde iç dünyasını yansıtmaması hem mizacının özelliğiyle hem de benimsediği *empresyonist* sanat anlayışıyla örtüşür. İsmail Çetışli’nin dediği gibi dış gerçeklik

yerine iç gerçekliği; sürekli ve kalıcı olanın yerine geçici olanı; statığın yerine dinamiği anlatmayı amaç edinen empresyonizmde asıl olan sanatkârın ben'i ve hürriyetidir. (2004, s. 117)

Ahmet Hâşim'e göre;

"Şair, ne bir hakikat habercisi, ne bir belâgatli insan, ne de bir vâzı-ı kanundur. Şairin lisanı 'nesir' gibi anlaşılacak için değil, fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın, mutavassıt bir lisandır. (...) Nesr'in müvellidi akıl ve mantık, şiir'in ise, idrak muntıkları haricinde, esrar ve meçhulâtın geceleri içinde gömülmüş, yalnız münevver sularının ışıkları, gâh u bîgâh ufk-ı mahsûsâta akseden kudsi ve isimsiz menba'dır." (Ahmet Hâşim, 2001, s. 71)

Vasıfları böylece tarif edilen şiirin odak merkezi, "içsel bir hayat"tır. Ahmet Hâşim'in şiirine hâkim olan ruhî iklimi iyi kavrayabilmek ve değerlendirebilmek için, onu yakından tanımak gerekir. Henüz küçük yaşta kaderin sert ve acımasız yüzüyle karşılaşan Ahmet Hâşim'in hayatındaki en belirgin çizgiyi, Kenan Akyüz'ün deyimiyle "içinde bulunduğu çevreye uyamamak" (tr.: 597) teşkil eder. Onu yakından tanıma fırsatı bulan Tanpınar ise onun kişiliği hakkında şöyle der:

"Her asil şair gibi, insanla meleşin arasında idi! Zaman zaman çılgın asabiyetleri, haksızca hücumları ve zâlim istihzaları olurdu. Fakat bütün bunlara kendisi de biraz sonra gülerdi. Şiirden ve güzelden maada hiçbir şeyin ciddiyetine kail olmamış olan bu insan için hayatın bütün manzaraları, bütün tezahürleri vakit vakit tatlı, ekseriya da acı bir oyundan ibaretti. Kendi zaaflarını gayet iyi bildiği için, bazı insani zaafların üstünde idi. Af ve unutmak en birinci hasleti idi." (1992: s. 290)

Hayatı, "acı bir oyun" gibi algılayış, kendi kaderinden memnun olmayanların ve içinde yaşadığı dünyaya tutunamayanların icat ettikleri bir eğlence şeklidir. Ahmet Hâşim, içinde yaşadığı çevreye uyum sağlayamamış bir şairdir. Ona "Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz" dizesini yazdıran ve onu mevcut hayatın katı ve çirkin gerçekliğinden uzaklaştırıp hayal dünyasına iten sebepler vardır. Bunlar dikkate alındığında onun hayallere ve hatıralara sığınışının çocuklukta keşfettiği bir oyun olduğu anlaşılacaktır. Zira G. Bachelard'ın ifade ettiği gibi düş kuran çocuk çok yalnızdır ve kendi kurduğu düşlerin yalnızlığında yaşar. Çocuk yalnızken doğal bir düşlemeye dalar. Düş kuran çocuk, mutlu yalnızlıklarında, kozmik düşlemeyi, bizi dünyaya bağlayan düşlemeyi bulur. İnsan psişesinin merkezinde yer alan çocukluk çekirdeğini işte bu kozmik yalnızlık anlarında bulabiliriz. Çünkü hayal gücü ile hafızanın birbirine en yakın düştüğü yer de orasıdır. (2012, s. 116) Dolayısıyla Ahmet Hâşim'in hafızasında yitik çocukluğu çok derin izler bırakmıştır. Ahmet Çoban'ın da belirttiği gibi onun hayattan aldığı ilk izlenimler, "üzüntü, acı ve öksüzlüktür." (2004: 17) O, hasta bir kadın olan annesinin ölümüyle küçük yaşta yalnızlığı tatmış ve annesiyle geçirdiği çocukluk günlerini, hep hatıralarında ve hayallerinde yaşamaya devam etmiştir. Onda anne ve sevgili hayali özdeştir. Ahmet Hâşim, genellikle bütün kadınları, annesinin vasıflarıyla tasvir eder. *Şiiri Kamer'*deki şiirlerinde, Bağdat'ta geçirdiği çocukluk günlerini ve hasta annesiyle Dicle nehrinin kenarında yaptıkları akşam gezintilerini anlatılır. Bunlarda yoğun olarak hasret ve gurbet duyguları vardır:

"Bir hasta kadın, Dicle'nin üstünde, her akşam
Bir hasta çocuk gezdirerek, çöllere gül-fâm
Sisler uzanırken, o senin doğmanı bekler." ("Çıktığın Geceler", Ahmet Hâşim, 2001, s. 109)

Sonra ay doğar ve bir hayal iklimi açılır. Alnındaki hâle sahilleri dolaşan hasta hayale, o “heykel-i mâtem”e bir teselli olur; ışığı, onun çehresinde bir buseye benzer. Gecenin bütün yıldızları çiçek gibi semalarda açar; nehir, rüya ve sırlarla dolar. Ayın ışıkları dökülürken sahil sanki erir, karşıda var olan her şey şekillerini gizler, manzaranın ruhu gümüş dumanlarda yok olur.

Bir ra’şe-i zerrin ile tâ karşıda yer yer

Mahmûr ışıklar yüzer esrâr üzerinde

Yorgun sular üstünde kanar bir şeb-i hande.. (“Çıktığın Geceler”, Ahmet Hâşim, 2001, s. 110)

Ay ışığı altında tasvir edilen büyülü bir atmosferde yalnız bir ağaçtan âvâre bir bülbülün yayılan küçük âhengi gecenin sessizliğini saran kederi öldürür. Ayın büyüü fikir ve hayali öylesine etkisi altına alır ki her şey titreyerek göz kamaştırıcı bir güzelliğe bürünür. Bütün eşya âdeta sisler arasında görünmez olur. Artık bu manzara içinde gezen anne-oğul rüyalarda gibidir. Gök, ayın serabının sihriyle çöl gibi ürkütücüdür. Uzaklıkların belirsizliğine boğulmuş bir rüya ve sessizlik ülkesi ufukta belirir. Çiçekleri ışıktan, arzı bulut, rüzgârı teselliden olan bu ülkenin eteklerine doğru hayalî bir nehir uzanır. Soluk, ince, ışık kalpli ve ay gözlü kadınlar, nehrin rüya gibi uzanan kıyılarını dinler.

Ahmet Hâşim’i dış dünyanın gerçekliğinden koparan iki önemli unsur daha vardır. İlki sembolizmin “düş”e ve “düşsel”e (Cassou vd, 1999, s. 7-8) önem veren tavrıdır. Diğeri de kendini çirkin hissetmesi ve bu nedenle kadınların kendisini sevmeyeceğine inanmış olmasıdır. Öyle ki “Başım” şiirinde kendi fiziksel görünümünden memnuniyetsizliğini büyük bir sorun olarak şöyle dile getirir:

“Bî-haber gövdeme gelmiş konmuş,

Müteheyyiç, mütekallis bir baş;

Ayırır sanki bu baştan etimi

Ömr-i ehrâma muâdil bir yaş! ..

Ürkerim kendi hayâlâtımdan,

Sanki kandır şakağımdan akıyor;

Bir kızıl çehrede âteş gözler

Bana güya ki içimden bakıyor.

Bu cehennemde yetişmiş kafaya

Kanlı bir lokmadır ancak mihenim,

Ah ya Rabbî, nasıl birleşti

Bu çetin başla bu suçsuz bedenim?” (Ahmet Hâşim, 2001, s. 96)

Bu şiirde “gözler” tıpkı bir ayna gibi şairi hakikatle yüz yüze getirmektedir. Metaforik anlamda Ahmet Hâşim, kendi gözlerinde iç dünyasını görmekte ve “hayâlât”ından ürkmektedir. Dış görünüşle iç yaşantının uyumsuzluğu şiirin hâkim temasıdır. Ahmet Hâşim’in ömrü boyunca içini kemiren bu vehim konusunda yakın arkadaşı Abdülhak Şinasi Hisar şöyle der:

“Ahmet Hâşim’in talihi ve hayatını anlayabilmek için, kendisinde bir aşağılık duygusu (complex d’infériorité) duyduğunu bilmek lazımdır. O, denilebilir ki, güzel bir adam değil,

kadınların kendisine âşık olacakları bir hilkat değildi. Fakat kendisini olduğundan daha çirkin bilirdi. Yüzünde herkesin bir Halep çıbanı zannettikleri ve kendisinin bir kaza neticesinde küçük bir yara nişanesi vardı. Onunla tanışan kadınlar kendisini tabiata yakın, görüşülecek ve anlaşılacak bir insan telâkki eder ve soğuk bir adam addetmezlerdi.” (2006, s. 80)

Ahmet Hâşim’in şiirlerindeki gerçeklik, beş duyuyula algılananın ötesinde, tamamen hayaldir. O, *Göl Saatleri Mukaddimesi*’nde dile getirdiği üzere hayatın şekillerini hayal havuzunun sularında seyreder ve bu nedenle kâinattaki her varlık ona renkli akisler şeklinde görünür. Elbette ki içinde yaşanan hayatın gerçekliğinden böylesine bir kopuş iyiye yorulamaz. Ona ta çocukluğunda sirayet etmiş bu marazi hâl, onun şiirlerinin merkezinde yer alan kaçış temasına bağlı olarak yalnızlık, aşk özlemi, karamsarlık, gurbet duygusu, ümitsizlik, memnuniyetsizlik, huzursuzluk, ölüm isteği gibi yan temalarla kendini açığa vurmuştur. Hâşim, şiirlerini, yoğun olarak karamsarlık duygusu etrafında örmüştür. Diğerlerinde göre baskın olan bu duygular, hiç kuşkusuz onun hayatının ve sanatının birleşim noktası olan *personel mit*’ini açığa çıkarmada önemli ipuçlarıdır. Her bir şiirin duygu dokusu, bir diğerini çoğu kez bütünler ve merkezi tema etrafında döner. Bu baskın duyguları birbirinden koparmak pek mümkün değildir, ama burada şairin iç dünyasını yansıtabilmek adına bunlar, birkaç alt başlık altında değerlendirilecektir.

1. 1. Yan temalar

1. 1. 1. Yalnızlık ve aşk

Ahmet Hâşim, annesinin ölümüyle koca dünyada yapayalnız kalır. Onun hakkında bilgi veren kaynaklar, sert bir mizaca sahip olan babasından yeterli şefkat görmediği gibi akraba ilgisinden de yoksun olduğunu belirtir. Kişiliğinin gelişmesinde, çocukluk psikolojisini şekillendiren bu unsurlar belirleyici olur. Okul çevresinde ise arkadaşlarını ve okul çalışanlarını yabancı bulan Ahmet Hâşim, ister istemez ruhunda derin bir yalnızlık ve huzursuzluk hisseder. Tüm bu olumsuz durumlar, onu çevreye karşı ürkek ve çekingen kılar ve o, kendi içine kapanır. Bu marazi ruh hâli ile şiir dilini örer. Onun şiirindeki gizemi çözmeye yardımcı olacak, çok sık kullandığı bazı anahtar kelimeler vardır. Mesela “akşam”, “hayal”, “yol”, “melâl”, “ateş”, “sukût” vs. karamsar dünyanın göstergeleridir. Bütün şiirlerinde akşam, gurup, şafak, gece vakti ile ay ve yıldızlar gibi kozmik unsurlar özel bir anlam taşır. Bu anlamı çözmeye, sık kullanılan diğer kelimelerin tespiti de önemlidir:

“Gök ve eş anlamlısı semâ toplam altmış yedi defa, uzaklıkları ifade eden ufuk ve çoğul şekli âfâk altmış dört defa, ay ve eş anlamlıları kamer, mâh, meh ve mehtâb altmış altı defa, yıldız, eş anlamlıları ve çoğul şekilleri mükevkeb, kevâkib, necm, encûm, sitâre kırk yedi defa, akşam ve eş anlamlıları şâm, ve mesâ elli beş defa, gece ve eş anlamlıları leyl, leyâl, leyle, leylî, şeb yüz defa, karanlık ve eş anlamlıları zalâm, zulmet, târ, târî, târik, muzlim yetmiş defa, şafak sekiz, gurub sekiz, seher/suhûr on, fecr ise on üç defa geçer. Buna karşılık güneş ve eş anlamlıları (şems, mihr) sadece yirmi beş defa zikredilmiştir.” (Ayvazoğlu, 2012, s. 196)

Bu kelimelerin Ahmet Hâşim’in bilinçdışında neyi simgelediğinin açığa çıkarılması, onun şiirlerindeki gizemin çözülmesini kolaylaştıracaktır. Çünkü bu kelimelerin yoğun bir imgesel gücü

vardır. Toplumların kolektif bilinç dışında yer eden ilkörnekler (archétype), şairin zihninde yer etmiş davranış formlarını açığa çıkarmaya yardımcı olabilir. Freud'un bilinç ve bilinç dışı öğretisini kabul eden C. Gustav Jung, ondan farklı olarak bilinç dışını, "ortak bilinç dışı" (kolektif bilinç dışı) ve "kişisel bilinç dışı" (bireysel bilinç dışı) olarak ikiye ayırır. Bireysel bilinç dışı, birey ruhunun tarihselliğine kapı araladığı, bilinçli olabilmenin yanı sıra bastırılan bütün psikik süreç (çocukluk özlemi gibi) ve içeriklerin toplamı olarak gördüğü alandır. Kolektif bilinç dışı ise Platon'un ideal kavramına dayanan "ilkinke" (ilk model, a priori) olarak nitelediği arşetipler alanıdır. (2017, s. 108; 2015, s. 12-19)

Mehmet Kaplan'a göre *Şiir-i Kamer*'deki şiirlerinde Ahmet Hâşim, "kendi çocukluğu ile beraber, insanlığın 'arşetip' sayılabilecek 'temel hayalleri'ni bulur. Bunlarda karanlıkla aydınlık, anne ile çocuk, hayat ile ölüm bir araya gelerek derin manalı bir bütünlük kurarlar." (1999, s. 298) Onun başka şiirlerinde de zıt kavramların çatışmasından doğan bir estetiğin varlığından söz edilebilir. Çünkü annesi, ebediyete giderken ona, Dicle'nin hayalini, akşamın hüznünü, melâli, karanlık gecelerde yaşanan korkuyu, yalnızlığı, hiçlik duygusunu ve yıldızların ışıltısını bırakmıştır. Dolayısıyla hayat ile ölüm arasındaki ince çizgide, düş kaçınılmaz olur.

Realiteyi açık seçik gözler önüne seren gündüzden nefret eden ve akşamın karanlığında ilham arayan Ahmet Hâşim, ay ışığında renkli hayaller kurar. Kaybettiği yitik cennetini gökyüzünde arar; çünkü orada, gerçek mutluluğu

tadar. Çocukluğundan beri hiç peşini bırakmayan mutlu yalnızlığını, hayalî sevgiliyle paylaşır. Onun şiirlerinde annesiyle açık bir yakınlık arz eden kadın, Orhan Okay'ın da belirttiği gibi, genel vasıflarıyla "platonik bir aşkın motifi" (1974, s. 193) olarak ortaya çıkar. "Hazan" (2001, s. 114) adlı şiirine "Ey eski kamer, sen bizi iyi bilirsin!" diye başlayan ve on beş senedir güneşin ufka kanlı düştüğünü belirten şair, ayın sarı rengiyle annesinin sararmış yüzü arasında bir benzerlik bulur. Bu benzerlik öylesine güçlüdür ki o, bazen ayın annesinin ruhu, hayali bazen de ideal sevgilinin kendisi olduğunu düşünür.

İçinde yaşadığı dünyaya kendini ait hissetmeyen Ahmet Hâşim, hayallere daldığında bir süreliğine de olsa yalnızlığını unuttur. Dünyayı kendi ruhuna göre görmeye başlar. "Bir Günün Sonunda Arzu" şiirinde "Akşam yine akşam, yine akşam,/ Göllerde bu dem bir kamış olsam!" (Ahmet Hâşim, 2001, s. 92) diyerek ruhunun ereceği en büyük sırrını açıklar. Şiirin aslî unsuru "kamış" kelimesi, ilk önce doğal görünümüyle akşam vakti yalnızlığı çağırıştırır. Şairin onunla kendi varlığı arasında hissettiği yakınlık, yalnızlığın hüznü olarak ortaya çıkar. Ayrıca "kamış"ın

tasavvufi manada yaratılışın sırlarını taşıdığı düşünülecek olursa Ahmet Hâşim'in neden kamış olmak istediği, daha derin bir mana kazanacaktır. Mustafa Apaydın'ın da belirttiği gibi divan edebiyatının mazmunlar dünyası içinde "kamış", tasavvufi edebiyattan alınmış ve hemen daima "ney" ile birlikte kullanılmıştır. *Mesnevi*'nin başlangıcındaki ilk on sekiz beytin "ney"e ayrılması, tasavvuf edebiyatında "ney"e ve "kamış"a ne kadar önem verildiğini gösterir:

“Dinle bu ney nasıl şikâyet ediyor; ayrılıkları nasıl anlatıyor.

Diyor ki: Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadıyla erkek de ağlayıp inlemiştir, kadın da.

Ayrılıktan şahrem-şahrem olmuş bir gönül isterim ki iştihak derdini anlatayım ona.

Aslından uzak kalan kişi, gene buluşma zamanını arar.”¹ (1997, s. 205)

“O Belde” ve “Yollar”da ise şair, gerçek hayatın dışında “başka âlem” fikrini dile getirir; bir hülya sığınağı arar. Her iki şiirde de asli unsurlardan biri, yine akşamdır. “Yollar”da akşam güneşi altın ufuklarda bir lamba hüznüyle kısılır, göllerde gözyaşına benzeyen akisleri gece sessizliğinde söner ve altın sarısına dönüşen ufuklar içinde beşer ümidinin meçhul mabetleri kurulur. Buranın sakinleri, soluk ilahelerdir ve onların ruhları coşku, gözleri de rüya ile doludur. Ahmet Hâşim, bunlardan birinin kendisini tâ öteden “gel!” diye çağırdığını sanır. Fakat karanlığın iyice çökmesiyle bu mabedin kapıları yer yer kapanır:

“Uzak meâbid-i pür-nûr-ı vecd ü rûyâya

Ki câ-be-câ kapıyor bâb-ı va’dini sâye.” (Ahmet Hâşim, 2001, s. 151-153)

“O Belde” de ise mesafeleri aşan şair, mavi bir akşam vakti sevgiliyle birlikte. Oranın sakini kadınlar, “hemşiredir veyahut yâr”. Hepsinin gözlerinde sevgilinin hüznü vardır. Hepsi sevgilinin vasıflarını taşırlar: Güzel, saf, incedirler. Gönüllerindeki ıztırâbı uyutmasını bilirler, onların ruhu ebedî bir sessizliği arar... Orada akşam dalgın, deniz hastadır; bütün varlıklar birbirine benzer. Ahmet Hâşim, bu yerin, hayalin el değmemiş bir bölgesinde olduğunu düşünür. Ancak “Bir yalan yer midir veya mevcûd?” diye sormadan da edemez. Sonuçta ise kaçtığı realiteyle yüzleşmek zorunda kalır:

“Uzak

Ve mâî gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak,

Bu nefy ü hicre müebbed, bu yerde mahkûmuz.” (Ahmet Hâşim, 2001: 157)

1.1.2. Hüzün, huzursuzluk, ideal sevgiliyi arayış, ümitsizlik, ölüm isteği

Bu dünyada sürgün ve gurbette olmak, ister istemez Ahmet Hâşim'de karamsar duyguları yoğunlaştırır. Hayatın katı gerçekliği karşısında ruhunu teskin edecek bir güç bulamayan şair, o beldeden uzak kaldığında çok mutsuz olur. Çünkü kaybettiklerinin yerini gerçek hayatta hiçbir şeyle dolduramaz. Bu bakımdan olsa gerektir ki Kaplan, “Yollar” şiirinde hayal beldesinin mabetlerle ve ilâhelerle dolu olmasını manalı bulur. Ona göre bunlar, Ahmet Hâşim'in kaybettiği iki şeye karşı özlemine ifade eder: “Din ve annesi.” Kaplan, dinin insandaki sonsuzluk iştiyakının

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi Tercemesi ve Şerhi*. Cil-II, 2. Baskı, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1981, s.14.

ifadesi olduğunu; bazı insanların dine karşı inançlarını kaybetmeler bile, onu doğuran sonsuzluk arzusunu yok edemediklerini belirtir. Dolayısıyla Ahmet Hâşim’de sonsuzluk özlemi, belki kendisi de farkında olmadan yeniden dinî bir âlem doğurur. Ancak gerçek dindar ümitsizlik hissetmezken Ahmet Hâşim, ıstırap içinde kıvrılır. Çünkü kurduğu hayallerin gerçekliğinden emin değildir. “O Belde” ve “Yollar”, “imanını kaybetmiş bir insanın sonsuzluk özleminin boşlukta asılı kalmasının, asıl konusu Tanrı’yı bulamamasının ifadesidir. Hayalleri, onu, ruhunun özlediği meçhul bir âleme çekerken, o yarı yolda kaldığını, geri döndüğünü hisseder:

“Yarı yoldan ziyâde yerden uzak

Yarı yoldan ziyâde mâha yakın” (2010, s. 142-143; “Yarı Yol”, Ahmet Hâşim, 2001, s. 87)

Ahmet Hâşim, akşam vakitleri bir müddet ufku kaplayan renkli hayallerle avunur, ama uzun sürmez, “Yollar” da karanlığın inmesiyle hayal ülkesi görünmez olur. “Zulmet”te ise henüz günün son ışıkları sönmeden birini görür. “Ey sen” diye hitap ettiği kişinin kimliği, okurlarca belirsizdir. Dolayısıyla müphem ifadeler taşıyan şiir, farklı okumalara müsaittir. Ancak şiirin başındaki “Şimdi şüpheli bir şekl-i pür-hayal oldun” ve “Bu genç elinle bu yorgun, cebîn-i lâlimi sar” ifadelerinden, o kişinin sevgili ya da gökyüzünde görülen bir ilâhe olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca “Sen” ve “ben” zamirlerine yüklenen zıt anlamlar, bir bakıma gençliği ve yaşlılığı da çağrıştırmaktadır. Bu durumda şiir öznesi “ben”in kendini ölüme yakın hissettiği ve “sen” diye hitap ettiği gençliğinden uzaklaştığı da düşünülebilir. Ne de olsa ömrünü faydasız ve boşa geçmiş görmektedir. Aslında “sen”in kimliği değil, ona yüklenen olumlu imajlar önemlidir: Zer-i zülûf, pür-incilâ vü zeheb, gümüş mâh, hüsn-i hayâl, nücûm ile mâlî, heykel-i ziyâ, pür-hande, pür-zer, nücûm ile meşbû u müştâil, yine ter. Buna karşın “ben” zamirine ise cism-i garîb ü merdûd, zulmet, ömr-i bî-sûd, boğuyor, dağıldı, nesc-i harîr-i ümîd-i mahrum, bir tûde eyleyen zulmet, dizlerim eğildi, titriyor ruhum, bî-hareket, miyâh-ı sâye, mevt-i fecî gibi karamsar imajlar yüklenir. Karanlık gecelerde hissettiği hüznü ve ümitsizliği dile getiren şiir öznesi, varlığını garip ve reddedilmiş hisseder; çünkü mutluluğu hiç tatmamıştır. Ona, “bî-va’d” olan yollar, “pür-incilâ vü zeheb...”le gözlerinde gümüş bir ayın nuru gülen sevgiliye açılmıştır. “Büyük, derin ve soğuk bir deniz gibi zulmet” yani karanlık, şairin ruhunu boğup onu bir yığın hâline getirirken sevgiliye hayalin güzelliğini nakşedecektir. Gözleri yıldızlarla doludur; onların akıcı ışığı sevgiliyi karanlığa ışıktan bir heykel gibi kazıyacaktır.

İster sevgiliyi ya da ilâheyi isterse gençliği temsil etmiş olsun “sen” zamiri ümide, canlılığı ve bir yerlerde mutluluğun var olduğuna dair inancı telkin eder. Onun için “git” melodisidir. Oysa şiir öznesi “ben” ümitsizdir. Ne “o beldeye” gidebilecek ne de bulunduğu mekânda mutlu olabilecektir. Çünkü derin acılarla dolu yollar, ona daima uzar. Bu yolun sonu zulmettir ve zulmet, alegorik olarak ümitsizliği çağrıştırır. “Sinema” başlıklı nesir yazısında karanlığa yüklediği anlamı açıklayan Ahmet Hâşim, bu şiirin muhtevasına dair ipuçları verir. Ona göre “Karanlık, ölümün bir parçasıdır, onun için dinlendiricidir. Büyük dinlenme, bir karanlık denize dalıp bir daha ışığa kavuşmamaktan başka nedir?” (1999, s. 16) Bu cümleleri yorumlayan Ahmet Çoban, zulmet’le akşam arasında görülen yakınlığın, zulmet’le ölüm içinde geçerli olduğunu söyler. Şaire göre “karanlık, ölümün bir parçasıdır.” “Mevt-i fecî” ise şairin yalnız ölmek korkusunu ifade eder. Bu ifadelerde, dini olmayan, koyu bir nihilizm sezilir. (2004: 187) Dolayısıyla “Ben”, şimdi mutlaka gölgelerle gelecek ölümü bekler. “Büyük ve soğuk bir denize” benzettiği zulmet, arzın şekillerini hareketsiz bırakır ve onun

ruhuna “rüyaya benzeyen bir mevt” yani ölüm döker. Bu, hayattan ziyade ölüme yakın olmak demektir. Yani zulmet, ölümü sembolize eder ve “ben”in realiteye mahkûm oluşunu imler. Şiirin sonunda şiir öznesi, karamsar duyguların yarattığı huzursuzlukla sevgiliden “da’vet-i iklim-i ruhuna” uymasını ve o altın hayal ülkesinde bekleyen gözler eğer, “Ne oldu, nerede o?” diye sorarlarsa “miyâh-ı sâyede mevt-i fecî”ini anlatmasını ister. (Ahmet Hâşim, 2001, s. 154-156)

Bir şairin ilk şiiri, daha sonra söyleyeceklerini içinde barındırır. Şair, ne söylemek için şiire başlamışsa başından sonuna kadar genellikle onu anlatır. Yani ilk söyledikleri, son söyleyeceklerinin habercisidir. Henüz lise yıllarında ilk şiiri “Hayal-i Aşkım”da karamsar duygularını ve hayalî aşkını dile getirmeye başlayan Ahmet Hâşim, daha sonra yazdığı hemen bütün şiirlerinde aynı ruh hâlini yansıtmıştır:

“Soluvermiş, peride-reng-i bahar,
Mesti-i inkisâr içinde nihân;
Bir çiçek, gördüğüm zaman güzelim!
Ufk-ı üryân-ı ömr-i târîmda,

Bir sehâb-ı siyah içinde ıyân,
Sarı bir çehre.. Âh o dem görürüm,
Sarı bir çehre, bir hayâl-i besim,
(...)

Dest-i birahm-ı levh ü lu’bunla,
Kırdığın, sonra attığın, ey mâh!

O, benim aşkımın hayâlidir, âh...” (Ahmet Hâşim,
2001, s. 187-188)

Ahmet Hâşim’in kurduğu hayal kompozisyonu hep aynıdır. Murat Tan’ın da dile getirdiği üzere bu kompozisyon; kısaca terk edilmek istenen bir “zulmet” diyarı, gidilmek istenen saadetli bir “o belde” ve gidiş için aşılması gereken çetin “yollar”dan oluşur. (2017, s. 501) “Aks-i Sadâ”da, “Mesâfeler bana sihr-i hayâlî öğretti”, “Sükût-ı nâmütenâhiye mezc-i rûh ettim” diyen Ahmet Hâşim, iç sesinin verdiği huzursuzlukla ömrü boyunca muztarip olmuştur:

“Benimle böyle koşan kimdir? Bir gurura rakip
Olan o savtı seherlerde eyledim tâkib:
Yolun dikenleri üstünde bekledim güldüm,
(...)

Fakat bu seste gülen hep benim gururumdu,
İnilmeyen yine her sayha-ı sürurumdu;

Ve şimdi zulmet ü vahşette her emelden uzak

Bu savt-ı gaib ü hemrâhı isterim tutmak!” (Ahmet Hâşim, 2001, s. 177)

“Şeb-i Nisan” da “Gel, yalnızım ey, beklenen hüsn-i muhayyel!” diye ışıktan bir ruha sesleniş, aslında ideal sevgiliye özlemin bir ifadesidir. Ahmet Hâşim hayatı boyunca aşk özlemi içinde yaşamıştır. Yalnızlık, kadın ilgisinden mahrum olmanın hüznü ve mutsuzluğu, onu her zaman üzmüştür:

“Bendim yalnız ordaki bî-hemser ü bîdâr;
Durgun suya baktım ve dedim: âh ölebilsen,
Mâdem ki yok ağlayacak mevtime kimsem.” (Hâşim, 2001, s. 172)

Aynı özlem “Evim” de de vardır. Ahmet Hâşim, bu şiirinde diğerlerinin aksine iyimserdir. Bir çatı altında olmanın huzuru içinde, yalnızlığıyla avunmasını bilir ve ideal sevgiliyi bekler:

“Yeşil ve gölgeli dallarda gizlenen ve gülen
Evim.. bugün bana ait, bugün benimsin sen..
(...)
Ağaçların gülerek bir bahar-ı diğerle,
Güneş ve kuşları tutmakta taze ellerle;
Rükûd-ı sâyede açtıkça râz-ı çeşm-i kamer
Havuzlarında açar deste deste nilüfer...

Sevimli ev.. bugün altında aşkı bekliyorum,
O penbe tıfl-ı melek-çehre nerededir? Diyorum...” (Ahmet Hâşim, 2001: 173-174)

Ne var ki o beklenen sevgili bir türlü gelmez. Ahmet Hâşim, her akşamüstü ufuklarda bir selâm arar; ama uzak, “Sükût u zulmet olan bir muhit-i mü’limden” hayatına bir “herc-i dâimî” doğar sanır. Hayallerini ve hislerini muhitin rengine benzeterek ömrünün tükenişini seyreder. (“Akşamlarım”, Ahmet Hâşim, 2001, s. 217) Tüm şiirlerinin muhtevasını “Gerçi ömrüm benim bir ateşti”, (Ahmet Hâşim, 2001, s. 223) dizesinde özetler. Onun “Ölmek” şiirinde ise hiçlik duygusu, ümitsizlik ve ölüm isteği bir çılgılığa dönüşür:

“Titrek
Parlıtlarla yanan bir mesâ-yı mezbaha-renk
Dağılırken suhûr-ı üryâna,
Firaz-ı zirve-i Sînâ-yı kahra yükselerek
Oradan
Oradan düşmek, ölmek istiyorum
Cevf-i ye’s-âşinâ-yı hüsrâna.

Kanlı bir gömlek
Gibi hârâ-yı şemsi arkamdan
Alıp sürükleyerek,
O dem ki refref-i hestîye samt olur kâim
Ve bir günün dem-i âlâyış-i zevalinde
Sürüklenir sular âfâka şûle hâlinde

O dem ki kollar açar cism-i nâümide adem" (Ahmet Hâşim, 2001, s. 89)

Akşam vakti algısını "kanlı bir gömlek" şeklinde ifade eden Ahmet Hâşim, tabiatta kendi yalnızlığını bulur ve tabiatı kendi yalnızlığına ortak eder: Suların ufuklara bir ışık hâlinde sürüklendiği bu vakitte yokluk, ümitsizliğe kollarını açar. Ölümü algılayışında ve ifade edişinde bir inanç sorunu yaşadığı anlaşılan şairin ölüm karşısında ruhunu teskin edecek tek şey, hayalleridir, ama karanlığın ışığa galip gelmesiyle o da son bulur.

Ahmet Hâşim'in hayatındaki boşluğu, aşk duygusuyla doldurmak istediği açıktır. A. Şinasi Hisar'ın anlattığına göre gönül maceralarına çok düşkün olan şair, "hayat için aşkı bir teselli, bir zevk, bir çare" gibi duymaktadır. Durum böyleyken hastalandığı günlerde doktorların onu – kalbinin yorulmaması için- öncelikle aşktan menetmeleri ve böylece kendisinin hayal ile tesellisinden de mahrum kalması kaderin kötü bir cilvesi olmalıdır. Fakat Ahmet Hâşim, bu yasağa uymaz. Çünkü yalnız aşk duygusuyla hayata dayanma gücü bulur ve ölüm korkusuyla baş edebilir. (2006, s. 84) "Gece" adlı şiirinde, bir bahar akşamı tabiatı duyduğu hayranlıkla sonsuz aşk özlemini şöyle dile getirir:

"Sanki bir savt-ı gaib ü mühtez

Kalbe bir aşk-ı bîvefâ yetmez

"Seviniz muttasıl seviniz!" derdi." (Ahmet Hâşim, 2001, s. 125)

Ahmet Hâşim'in realiteden kaçışı, değişik imgesel görüntüler arz eder. *Göl Kuşları* adı altında topladığı şiirlerindeki kuş imgesi de onun iç dünyasının manidar göstergeleridir. Bu konuda bir inceleme yapan R. A. Demirdağ, bu şiirlerdeki kuşların siyah ve beyaz olmak üzere iki guruba ayrıldığını ve şairin kuşları, gerçek dünyadan hayalî dünyaya kaçışın simgesi hâline getirdiğini söyler. Ona göre "siyah, beyaz karşıtlığı da gerçek-düş karşıtlığını simgeler." (2010, s. 179-180) Düşselliğin hâkim olduğu "Siyah Kuşlar" da Ahmet Hâşim, yine bir akşam vakti manzarası betimler. Trajedinin olmadığı bir başka âlem özlemi içinde kuşlarla ruhi bir özdeşlik kurar. Günbatımıyla birlikte kanla ruhu beslenmiş olan kuşlar, kızıl bir renge ve yakuta dönüşen suya konarlar. Ufukta kesik bir başı andıran güneşi, sessizce ve gamla yiyerek açlıklarını giderirler. Kuşlar, siyah da olsa ümidi simgeler. Çünkü insanı gerçeğin esiri yapan güneşi ortandan kaldırmakla şaire, akşamın sonsuz derinliklerine çekilme fırsatı sağlarlar:

"Gurûb ü hûn ile perverde-rûh olan kuşlar

Kızıl kamışlara, yâkût âba konmuşlar;

Ufukta bir ser-i maktû'u andıran güneşi

Sükût ü gamla yemişler ve şimdi doymuşlar." (Ahmet Hâşim 2001, s. 139)

Realiteden kaçışın temel bir düşünce teşkil ettiği şiirleriyle Ahmet Hâşim, kendi psikolojisine dair birçok ipucu verir. Gurbet duygusu başta olmak üzere, yalnızlık, ümitsizlik, en önemlisi de hayat ve ölüm karşısında duyduğu varoluş trajedisi, onu hiçlikle yani yok oluşla yüz yüze getirir. Böyle bir psikoloji doğal olarak sessizlikte huzur ve mutluluk arar. Onun şiirlerinde sık tekrar eden ve anahtar konumunda bulunan "sükût" kelimesi, akşamın hüznüyle ayrı bir önem kazanır. Tanpınar'ın anlattığına göre ömrünün son senelerinde bu sükût, Ahmet Hâşim'i değiştirmemiş, ama geliştirmiş, lisanına ve sanatına büsbütün başka bir olgunluk getirmiş, şiirinin sesini genişletmiştir:

“Artık o, *Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz* mısraının inkârı içinde yaşamıyordu. Hâlinde birtakım meseleleri halletmiş insanların emniyeti vardı.” (1992, s. 286)

Ölüme yaklaştığını hisseden Ahmet Hâşim, “Bize bir zevk-i tahattur kaldı/ Bu sönen, gölgelenen dünyada” (Hisar, 2006, s. 90) demiştir. Onu, son günlerinde ziyaret eden dostu Hisar ise, hastalığın onun hislerindeki zehri ve kanındaki acılığı erittiğini, onu bütün kinlerinden tenzih ettiğini belirtir. Ahmet Hâşim’in sevenlerinden gördüğü ilgi karşısında da büsbütün değiştiğini şöyle anlatır: “Ben nâhak yere âlemi kendime düşman sanırmışım! Haksız yere ne çok kalp kırdım! Kendimi hiç sevilmaz sanırdım, halbuki beni ne çok seven varmış! Dostlarımın gösterdiği muameleye mahcubum...” (2006, s. 97)

Ahmet Hâşim, bir daha dünyaya gelse nasıl yaşardı bilinmez, ama o güzel şiirleriyle her zaman hatırlanacağına şüphe yok. Gerçi onun şiirinin örüldüğü madde ve lisan bugün kısmen eskimiştir, ama sade lisanla yazdığı en olgun şiirlerindeki ifade ediş ve heyecan duygusu hep var olacaktır. Güzel olanın eskimeyeceği fikrine dayanarak pek tabii ki bu kanaate varabiliriz.

SONUÇ

Ahmet Hâşim’i gerçek manada şair yapan, hayal, duygu ve intibalarını kelimelere aktarabilme kudretidir. O, anlatacaklarını ifade edecek en uygun kelimeleri seçerken âdeta bir kuyumcu titizliğiyle hareket etmiş ve bunları, bir mücevher gibi işlemiştir. Kelimenin telaffuz kıymeti ve ses uyumu onun şiirini değerli kılan önemli unsurlardır. Kendine özgü bir üslup ortaya koymasında, kurduğu hayal kompozisyonunun da önemli bir yeri vardır. Sıklıkla çizdiği manzara, günün hayal kurmaya en elverişli akşam vaktidir. Çünkü güneş batarken kıvılcı çalan karanlık, realiteyi gölgeler ve oluşan renk cümbüşü içinde bir hayal ülkesi belirir. Orası, şairin sığınağıdır. Sıradan hayatın tüm sıkıntılarından uzaklaşmak ancak oraya gitmekle mümkündür. Şair, aradığı sessizliği, ideal sevgiliyi orada bulur. Ancak ne var ki o belde çok uzak oluşuyla her defasında şairi, realiteyle yüz yüze getirir.

Ahmet Hâşim’in şiirinde yalnızlığın sessizliğinden doğan ve insanı içinden kavrayan bir güç vardır. Bu güç, sessiz bir lisanla ruha dolar. Sıradan gerçekliği aşan çağrışım yüklü dizeler, gizemli bir ışıkla parlar. Katı gerçekliği açıkça gösteren gün ışığı yerine, akşamın kıvılcı bürünmüş manzarası, şairin şiir anlayışına da uygun olarak müphemiyeti artırır; okuru, bazı sırları keşfe davet eder. Okur da şairle birlikte bilinmez bir düş veya masal iklimlerine yol alır. Gerçi şair, her şiirinde benzer bir hayal dünyasını yansıtır, ama tekrara düşmez, imgelem gücüyle her şiirinde kendine has bir güzellik ortaya koyar. Onun şiirine, varoluş ıstırapı duyan bir insanın kalp acısı hâkimdir. Bu acı, renkli manzaralara sinerek tüm gökyüzünü kaplar; sessiz bir musikiye dönüşerek ruhlara sızar. Sıradan gerçekliğin ötesinde, kendine özgü bir mistik âlem yaratır. Bu âlemde Ahmet Hâşim, eşyadaki gizli ilgi bağlarını, tabiatın bahsettiği ilhamları duyurur; her varlığı, âdeta bir ressam gibi renk ve ışık ile betimler.

Birçok şairin şiiri gibi Ahmet Hâşim’in şiiri de kendi iç dünyasının ve dış gerçekliğin ruhunda bıraktığı izlerin bir yansımasıdır. Henüz küçük yaşlarda annesini kaybetmesi, ruh hâli üzerinde derin izler bırakır ve bu izler, yetişkinlik döneminde de silinmez. O, her ne kadar bir yetişkin olsa

da bir yönüyle hep çocuksu kalır. Bu ruh hâliyle realiteyle baş etmenin yolunu “hatıra ve hayallere kaçış”ta bulur ve hemen hemen bütün şiirlerinin ortak ve benzeşen dokusunu, bu asli tema üzerine kurar. Aslında bu çerçevede şiir evreni dar olan şair, bu asli temayı, yalnızlık, aşk özlemi, karamsarlık, gurbet duygusu, ümitsizlik, memnuniyetsizlik, huzursuzluk, ölüm isteği gibi yan temalarla genişleterek imgelem gücü yüksek birçok şiir kaleme almıştır. Diğerlerine göre baskın olan bu duygular, hiç kuşkusuz onun hayatının ve sanatının birleşim noktası olan *personel mit'*ini açığa çıkarmada önemli ipuçlarıdır. Önemli olan da budur. Yani iç ve dış dünyanın uyumu veya çatışmasından doğan çeşitli duyguların, duyuların dile gelmesi ve her temanın da çok farklı bir şekilde metinde görünmesidir. Ahmet Hâşim, Avrupaî manadaki çağrışım gücü yüksek saf şiirleriyle Servet-i Fünûn şairlerinin ulaşamadıkları haklı bir üne kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmet Hâşim (1999). *Bize Göre, Gurabâhâne-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi*. Haz. Mehmet Kaplan. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ahmet Haşim (2001). *Bütün Şiirleri I*. Haz. İnci Enginün, Zeynep Kerman. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Aktaş, Şerif (1993). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Şerif (1996). “Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanlarında Tema”. *Türk Dili*. S. 529, s. 107-115.
- Akyüz, Kenan (tr.). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Alptekin, Turan (2001). *Ahmet Hamdi Tanpınar, Bir Kültür Bir İnsan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Apaydın, Mustafa (1997). “Ahmet Hâşim’in Bir Günün Sonunda Arzu Şiiri Üzerine Düşünceler”. *Türkoloji Dergisi*, C.12, S.1, s.189-207.
- Ayvazoğlu, Beşir (2012). *Ömrüm Benim Bir Ateşti*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bachelard, Gaston (2012). *Düşlemenin Poetikası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cassou, J., Brunel, P. (1999). *Sembolizm Sanat Ansiklopedisi*, (Çev. Özdemir İnce). İhan Usmanbaş. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetişli, İsmail (2004). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çıkla, Selçuk (2010). “Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirlerinin Mono-tekmatique’i ve Etymon Spirtuel’i Üzerine Bir Araştırma”. *Doğumunun 100. Yılında Cahit Sıtkı Tarancı, Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, s. 365-385.
- Çoban, Ahmet (2004). *Göller ve Çöller Şairi Ahmet Hâşim*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirdağ, Refika A. (2010). “Ahmet Haşim’in “Göl Kuşları”ndaki Şiirlerinde Kuş İmgesi”. *Türkbilgi*, S. 20, s. 179- 188.
- Güvemli, Zahir (1947). *Ahmet Hâşim: Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Yeni Mecmua Yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2006). *Ahmet Hâşim Şiiri ve Hayatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2015). *Dört Arketip*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2017). *Ruh, İnsan, Edebiyat*. (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kaplan, Mehmet (1999). “Ahmet Hâşim’in Şiirinde Renkli Hayaller”. *Edebiyat Üzerine Araştırmalar II*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Nayır, Yaşar Nabi (1952). *Ahmet Haşim, Hayatı, Sanatı, Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Okay, Orhan (1974). "Ahmet Haşim'in Şiirlerinin Sembolizm Açısından Yorumu". *İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 22, s. 191-203.
- Ongun, Cemil Sena (1947). *Sanat Sistemleri ve Ahmet Hâşim'in Sembolizmi*. İstanbul: Tefeyyüz Kitapevi.
- Tan, Murat (2017). "Ahmet Haşim'de Ötelere Kaçışın Başlangıç Yeri Olarak "Zulmet" Şiiri". *International Journal Of Languages' Education And Teaching*. Volume 5, Issue 1, p. 499-510.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992). "Ahmet Hâşim'e Dair". *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992). *Ahmet Hâşim'e Ait Hatıralar. Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ülkü, Feyzullah Sacid (1941). "Ahmet Hâşim Hayallerini Kimlerden Aldı?". *Ülkü*, 1941, C. XVII, S. 97.
- Yavuz, Hilmi (199). "Ahmet Hâşim Belleğin Şairi", *Yazın, Dil, Sanat*. İstanbul: Boyut Kitapları.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

**GÜLMECENİN
DİLLERİ**

Prof. Dr. Ünsal Özünlü

Günce Yayınları